

SBM1383 Firgårde IV etape I Forsinkelsesbassin

Kulturhistorisk rapport

Langhuset K2 som den tog sig ud i undergrundsniveau. Stolperne fra tag og væg ses som rund/ovale mørkbrune spor. Set fra Vest.

Dover sogn, Hjelslev herred, tidl. Skanderborg amt. Sted nr. 16.02.03. Sb.nr. 318.

Kampagne: 04-03-2014, KUAS nr. 2013-7.24.02/SBM-0006

Udgravning af knap 0,3 ha i forbindelse med etablering af forsinkelsesbassin. Der blev i alt fundet 8 konstruktioner fra den yngre romerske jernalder, herunder to langhuse, 3 tre-sæts huse, 1 staklade og to hegn. I det ene langhus var der nedsat et offerkar. Desuden blev der udgravet et udateret stenbygget dræn, som førte ned til et vådområde. Udgravningen er foretaget i marts/april 2014 ved Skanderborg Museum. Merethe Schifter Bagge var daglig leder.

Indhold

Abstract	3
Undersøgelsens forhistorie	4
Administrative data	5
Topografi, terræn og undergrund	5
Målesystem	6
Øvrige data	6
Udgravningsmetode	6
Undersøgelsens resultater	7
Bebyggelsen fra yngre romersk jernalder (175-375 e.Kr.):	7
Nyere tid(?).....	11
Fremtidigt arbejde på stedet.....	11

Abstract

På lokaliteten er der fundet 8 konstruktioner, herunder to langhuse, 3 tre-sæts huse, en staklade og to hegn. I det ene langhus er der fundet dele af et nedsat, ornamenteret offerkar. Der er formodentlig tale om resterne efter to gårdsanlæg, som kun er delvist afdækkede i denne kampagne. Karret og hustyperne daterer bebyggelsen til yngre romersk jernalder.

Figur 1; De første muldafskrøb ved hegnsforløbet K5. Læg mærke til terrænets fald mod vest. Set fra Syd.

Undersøgelsens forhistorie

Den systematiske udgravning på knap 0,3 ha baserer sig på forundersøgelsen SBM1383 Firgårde IV etape I. Den nærværende lokalitet ligger i et område med flere tidligere udgravningskampagner, se bl.a. SBM1091 Golf 1 og SBM1104 Golf 14, som ligger tættest på. Fremtidige udgravningskampagner på SBM1383 Firgårde ligger øst og syd for nærværende lokalitet.

Desuden ligger området i Kulturarvsareal sb. 160203-262:

"Kulturarvsarealet dækker et større areal med 14 registrerede gravhøje, hvoraf de to er fredede. Højene er de nordlige af en større højgruppe, der er mest koncentreret omkring de fredede gravhøje sb. 146-149 (se kulturarvsareal 160203-271) og en øst herfor beliggende aflang højgruppe i øst-vest orientering (se kulturarvsareal 160203-270). Disse højgrupper afspejler en del af et formodet vejforløb fra oldtiden fra Dover Kirke i øst til Falgårde vejsystemet i vest. Mange af gravhøjene menes at være fra ældre bronzealder, men der er også fund fra stenalder i gravhøjene. Det synes oplagt, at der inden for kulturarvsarealet findes en bronzealderbygd."

Denne kulturhistoriske rapport dækker den systematiske udgravning af SBM1383 Firgårde IV, etape I, forsinkelsesbassin.

Figur 2; Udgravning af det nedsatte lerkar i et af stolpehullerne fra langhuset, K1.

Administrative data

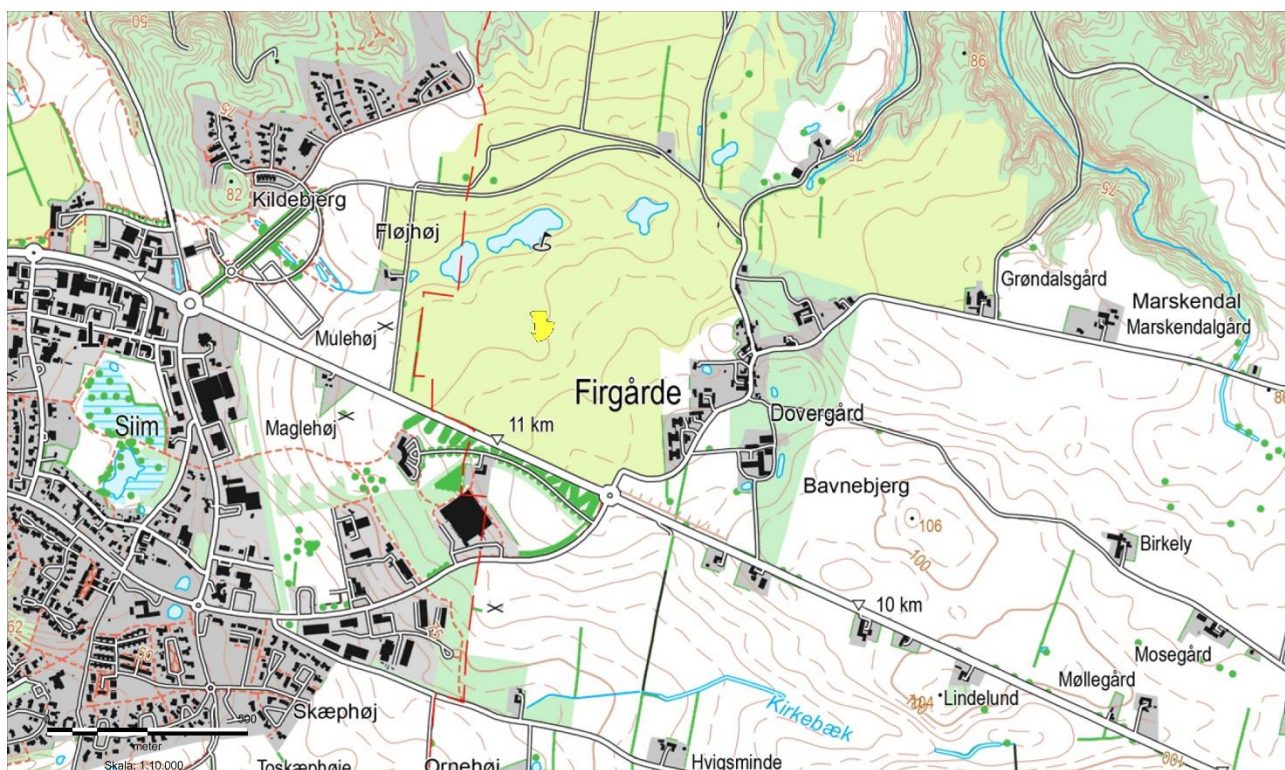
I forbindelse med etablering af Østfasen på Kildebjerg, skulle der etableres et forsinkelsesbassin på den lave del af arealet. Ved forundersøgelsen i oktober 2013, blev der i dette område fundet tegn på hvad man formodede var to huse fra yngre romersk jernalder, og et areal på 1700 m² blev udpeget som interesseområde.

Bygherre ønskede arealet udgravet.

Bygherre: Kildebjerg Ry A/S, Knudhulevej 4, 8680 Ry. Kontaktperson; direktør Jens Mastrup
Dokumentationsmateriale bestående af fund, fotos, tegninger og beretning opbevares på Skanderborg Museum, Adelgade 5, 8660 Skanderborg.

Den øvrige sagsbehandling blev foretaget af museumsinspektør Ejvind Hertz, Skanderborg Museum.

Topografi, terræn og undergrund

Figur 3; Topografisk kort med udgravningen vist som et gult felt. Kortbaggrund copyright Geodatastyrelsen.

Lokaliteten ligger som en del af et større forholdsvis fladt område i et ellers meget bakket morænelandskab. Terrænet falder mod vest ned til et lavnings/vådområde.

Undergrunden er for størsteparten af området let leret sand, men i den SØ-lige del er det noget mere leret. Der findes enkelte gruslommer som undergrundsvariation.

Muldtykkelsen er mellem 30 og 50 cm, dybest ned mod lavningen.

Målesystem

Alle anlæg blev opmålt med GPS i projektionen Euref89 Zone 32. Dataene blev efterfølgende digitaliseret via ArkDigi i gis-programmet Mapinfo. Ved det stensatte dræn er der lagt an til fotoopretning, hvor der blev udsat målepunkter i felten og taget lodfoto. Målepunkterne er indmålt med GPS. Det er således muligt at lave en fotoopretning af anlægget.

Øvrige data

Den systematiske udgravningen blev foretaget fra den 4-7. marts og fra den 27. marts til den 4. april 2014.

Udgravningsholdet bestod af Cand. Mag. Louise Søndergaard, Cand. Mag. Anja Vegeberg Jensen og Cand. Mag. Merethe Schifter Bagge (daglig leder).

Maskinkraften blev leveret af Danjord og bestod af en 25tons gravemaskine på bånd.

Vejret var blandet med overskyet vejr, solskin og hård blæst. Et enkelt tordenvejr passerede også.

Udgravningen foregik på matrikelnr. 6p.

Udgravningsmetode

Alle anlæg blev indmålt med GPS og behandlet i GIS-programmet Mapinfo. Efterfølgende blev der printet planer ud, som blev medbragt til orientering i felten.

Størsteparten af anlæggene i det oprindelige felt er snittet og beskrevet, mens anlæggene i udvidelsen kun er delvist udgravet, da tiden var knap.

Genstande blev indsamlet og der blev udtaget enkelte jordprøver fra stolper i langhusene.

Langhus

Langhuset er det hus, hvor man har boet og haft sine dyr på stald. Det har fået sit navn, da husene er aflange, oftest 5-6 m brede. Det er forskelligt, hvor lange husene er. De fleste huse er mellem 15 og 25 m lange, men de kan være så lange som 40-50 m, selvom det hører til sjældenhederne.

Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejds- og til opbevaring. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Ved den sidste udvidelse mod SØ, var tiden endog meget knap og muldafrømningen foregik meget hurtigt og der blev ikke brugt tid på jordflytning. Skovfulde af jord blev derfor lagt i områder uden anlæg og eventuelle anlæg (som der var meget få af i dette område), blev indmålt og snittet med det samme. Til gengæld fik vi et godt overblik over en stort set tom gårdsplads, som havde betydning for det overordnede indtryk af gården.

Undersøgelsens resultater

Der er i alt registreret 263 A-numre i kampagnen. Heraf er 192 bestemt som stolpehuller, 2 som gruber, 1 som kulturlag, 1 som et stensat dræn, 50 som naturfænomener, 5 som stenspor og 12 der udgår. Ud af de 192 stolpehuller er der dannet 8 konstruktioner, heraf 2 langhuse, 3 tre-sæts-huse/økonomibygninger, 1 staklade og to hegn, heraf

et sadeltagshegn. Konstruktionerne stammer formodentlig fra to gårdsanlæg, som dog er forholdsvis udefinerbare. Slutteligt er der undersøgt et stensat dræn formodentlig fra nyere tid.

Bebyggelsen fra yngre romersk jernalder (175-375 e.Kr.):

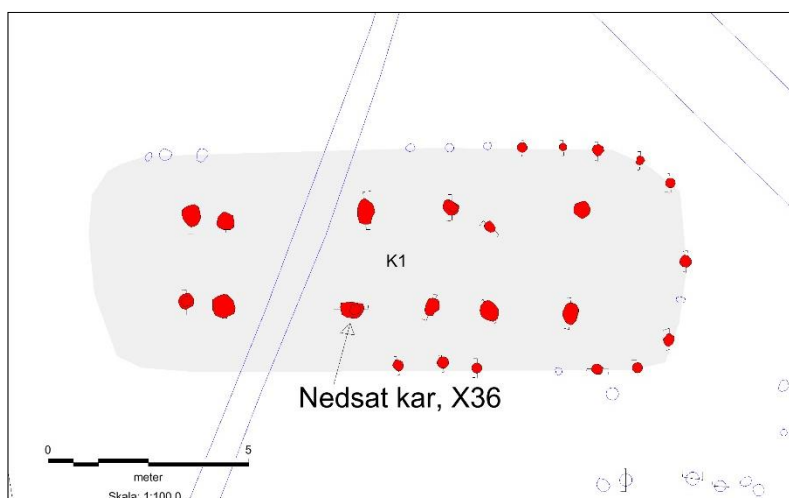
Da huse og hegn varierer i orientering på pladsen, samt et hegn som stopper midt ved et langhus, formodes der at være tale om flere gårdsanlæg. Bevaringsgraden af konstruktionerne er ligeledes svingende, således at stolperne fra langhusene er dybest nedgravet, mens stolper fra hegn og mindre huse er ringe nedgravet. Der kan derfor også være forsvundet flere hegn, som ellers ville have tydeliggjort en evt. gårdsopdeling mellem husene.

Langhusene:

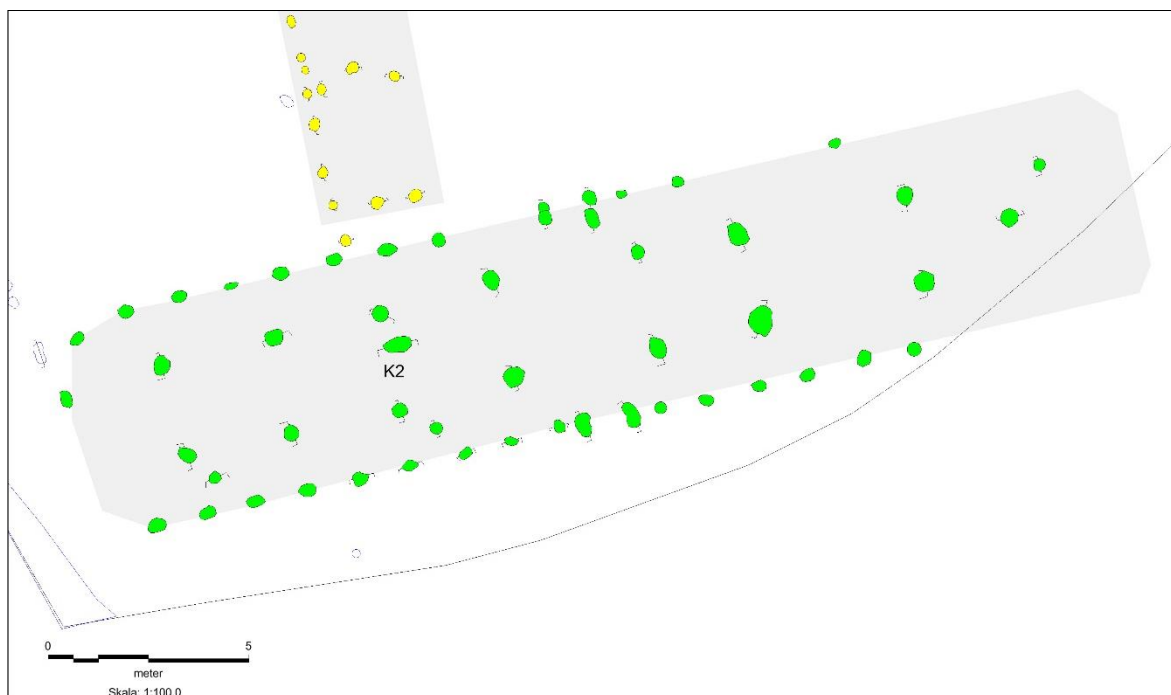
K1 og K2 er de to langhuse på pladsen. Der er markante forskelle mellem husene. K1 er forholdsvis kort, med mange og uregelmæssig placerede tagbærende sæt stolper, mens K2 er et langt hus og meget regelmæssigt opbygget.

Indgangene i K1 er ikke synlige, men dele af dem kan være forsvundet med det moderne dræn. Afstanden mellem stolpesæt to og tre (set fra vest) er længst og kunne dermed antyde, at det var

her indgangene skulle findes. I A807, en tagbærende stolpe i K1, blev der fundet større dele af et ornamenteret kar, som formodentligt har været et husoffer.

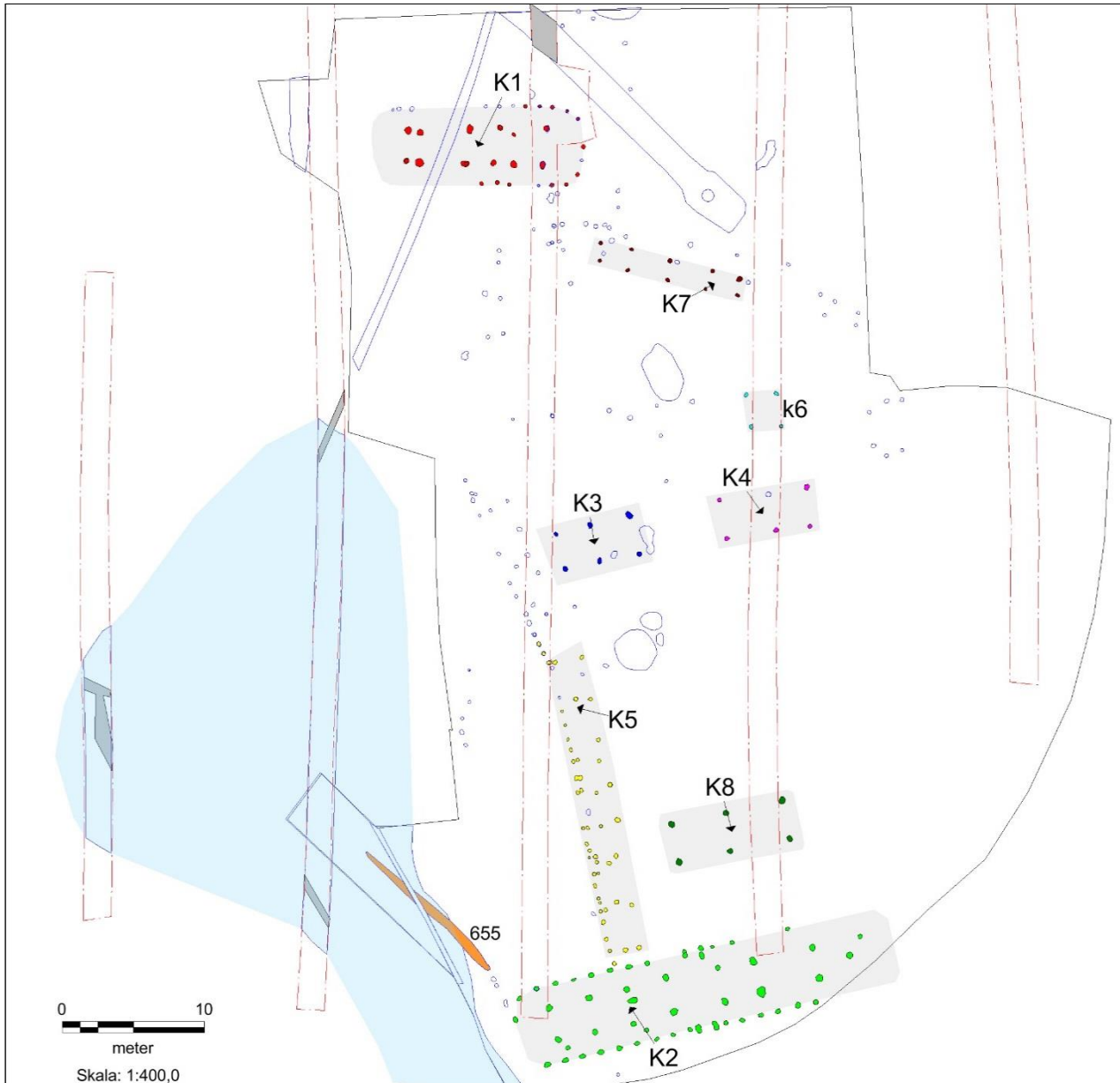

Figur 4; Digitaliseret plan over langhuset, K1 (røde stolper), med markering af X36.

Figur 5; Digitaliseret plan over langhuset K2 (grønne stolper).

Indgangene ved K2 er derimod placeret centralt i huset overfor. K2 er desuden orienteret SV-NØ, mens K1 ligger Ø-V. Interessant ved K2, er at sadeltagshegnet, K5, stopper nøjagtig op ud for væggen i nordsiden, hvilket tyder på, at de to konstruktioner er samtidige. Om de hører til samme gårdsanlæg er selvfølgelig muligt, dog vil det være usædvanligt, hvis hegnet ikke befinder sig ved gavlen af huset. Der kan dog være en mening med det, nemlig vådområdet som ligger lige vest for huset. Måske har man ikke villet placere hegnet for tæt på det, men i så fald kan det stadig undre, hvorfor man har valgt at trække huset, K2, helt med til kanten af samme vådområde.

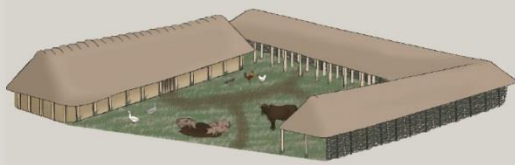
Figur 6; Digitaliseret plan over hele udgravningen med markering (grå felter) af konstruktioner. Hen over gravningen er felterne fra forundersøgelsen (rød stipling) lagt. Desuden er vådområdet markeret med lys blå (bemærk: dele af området er tegnet løst ind). A655, det stensatte "dræn" er markeret med orange.

Tre-sæts-huse/økonomibygninger:

K3, K4 og K8 er mindre huse med tre sæt tagbærende stolper. Der er ikke bevaret vægstolper ved nogle af dem. Bredden er derfor usikker men afstanden mellem nordlig og sydlig stolperække er omkring 2,5-2,7 m, altså forholdsvis bredt. Husene har samme orientering, let drejet mod SV-NØ, omtrent den samme som K2, og hører muligvis af samme årsag til denne gård. Der er ikke fundet noget som kunne antyde en funktion af husene, men ud fra formen og deres størrelse regnes de som økonomibygninger.

Gård

En gård er en fælles betegnelse for de bygninger, der har været knyttet sammen som en samlet enhed. En gård består typisk af et langhus brugt som bolig og stald og derudover et eller flere udhuse. Desuden er der eventuelt et hegn, der indhegner gårdspladsen.

En staklade:

K6, formodes at være en staklade, men kan muligvis være resterne af en længere bygning. Den ligger mellem et hegn og et at tre-sæts-husene.

Hegnsforløb:

På pladsen ses to forløb, K5 og K7, som er reelle hegnsforløb. Ved K5 er der tale om et sadeltagshegn, mens K7 er af ukendt type. K7 skal muligvis betegnes som en form for bygning, men dens udseende kan også være et resultat af et kraftigt nedslidt sadeltagshegn.

Nord for K5, fortsætter der muligvis et hegn videre mod NV, men aftegningerne i jorden er primært beskrevet som naturfænomener eller dyregange. Aftegningerne kan dog stadig være de absolut sidste rester af hegnet.

Samlet beskrivelse:

Der er formodentlig tale om resterne af to gårde fra yngre romersk jernalder. Gårdene må forventes at fortsætte ud mod nord, vest og syd. Langhuset K1 peger mod nord, mens K2 peger mod syd. Gårdsanlæggene ligger meget rent, og kun enkelte stolper kan ikke placeres i konstruktioner. Bevaringsgraden er svingende, hvor langhusene er bevaret med vægstolper, er de mindre konstruktioner ringe nedgravet og må tilsvarende opfattes som lette bygninger. Der er fundet ganske få fund fra samme periode. Det vigtigste på tilskrives X36, som er et ornamenteret kar nedsat i K1.

Figur 7; Dele af det ornamenterede kar, X36.

Nyere tid(?)

Stenbygget dræn, A655

En stenstreng blev fundet ved vådområdet, A638. Den starter ved det nordvestlige hjørne af K2 og fortsætter ud i vådområdet i en NV-lig retning. Strengen er ca. 12 m lang og falder langsomt i niveau ud mod vådområdet. Ved afrensning af stenene stod det hurtigt klart, at de var bygget op som et meget lige forløb af to rækker sten med den fladeste side indad, og med en flad sten til at danne låg for kanalen. På denne måde er der skabt en stenbygget kanal/dræn.

Figur 8; Her er det stenbyggede dræn set fra oven fra V, hvor der to steder er fjernet det øverste lag topsten for at synliggøre "kanalen".

Placeringen af stenstrengen vækker opsigt, da den synes at respektere huset K2, men der er desværre intet fundet i mellem stenene som kunne spore os hen på en nøjere datering af anlægget. Formodentlig vil et sådant anlæg høre hjemme i nyere tid. Lignende er fundet ved Låsby på SBM1219 Kalbylund I. Her er dateringen faldet på nyere tid.

Fremtidigt arbejde på stedet

Arealet er nu frigivet til etablering af forsinkelsesbassin.

Merethe Schifter Bagge

Skanderborg Museum d. 01-03-2016

